

13/19

Socialdemokratin och tryckfriheten

I Aftonbladet för i går har dr Hilding Eek påstått att jag i ett föredrag i Uppsala "våldsamt angripit socialdemokratin såsom tryckfrihetsfientlig". Detta referat är högst vilseledande. Jag har förklarat mig tro att en fri press inte är möjlig i en socialiserad stat, men detta är en annan sak. Min uppfattning, som jag flera gånger uttryckt i tal och skrift, går ut på att den svenska socialdemokratin — eller i varje fall en stor del av den — å ena sidan är klart demokratisk och alltså även håller på tryckfriheten, å andra sidan verkar för en nära nog total socialisering av produktionen. Enligt min mening är dessa båda handlingslinjer i längden oförenliga; vederbörande socialdemokrater har naturligtvis en annan mening. I min bok "Demokratins problem" har jag formulerat min ståndpunkt på följande sätt: "Då från socialdemokratiskt håll ständigt betonas att man vill upprätthålla demokratin och att därför socialismen icke är farlig för denna, kan man helt erkänna premissen utan att godta slutsatsen. Om en socialisering eller planhushållning befines vara oförenlig med majoritetsstyre och framför allt politisk frihet i traditionell mening, rubbas icke detta konstaterande av att socialismen vill bevara demokratin. Det kan tänkas att socialdemokratin verkar för två skilda mål, som icke båda kunna förverkligas." Dessa satsar synes mig icke vara svåra att begripa.

Dr Eek tar i detta sammanhang upp min kritiska anmälan av hans doktorsavhandling i Dagens Nyheter för fyra år sedan (en ordinär anmälan på 2½ spalter, icke nära en sida, som dr Eek påstår). I denna förklarade jag gentemot dr Eek att några för socialdemokratin speciella tryckfrihetsfientliga tendenser icke framträtt. Socialdemokraterna hade icke, betonade jag, varit mera angelägna om ingripanden mot tryckfriheten än högern eller bondeförbundet; att folkpartiet i stort sett mera energiskt kämpade för tryckfriheten är en känd sak. Intet i vad jag skrev i recensionen har jag nu anledning att ändra. Med frågan om socialiseringens inflytande på pressfriheten har ju för övrigt mitt resonemang av år 1942 intet att skaffa.

Dr Eek visar sålunda i sitt inlägg samma brist på tankereda som jag ansåg och anser känneteckna hans doktorsavhandling. Hans reaktion mot min anmälan har tidigare framträtt i ett otal rent personligt hållna, utanför all saklig debatt stående angrepp i Aftonbladet — alltid ovederhäftiga, ofta perfida. Denna form av försvar bör dr Eek även i framtiden använda; den passar honom och ger ingen anledning till genmälen.

Herbert Tingsten

D · N

14/12 1946

Professorernas löner

För fyra år sedan var frågan om indragning av en rad akademiska tjänster aktuell, och förslag härom framställdes i betänkanden och debatter inom universiteten. Sedan två år har opinionen svängt, till stor del på grund av energiska inlägg av några få vetenskapsmän: överallt talas om Sveriges efterblivenhet på det akademiska området och behovet av flera tjänster och mera effektiv undervisning. Omsvängningen är glädjande lika väl som sociologiskt intressant; den visar hur relativt lätt opinionen kan förändras i en fråga som faller helt vid sidan om partilinjerna. Delvis har redan reformer av betydelse genomförts, andra och mera viktiga utbyggnader av de vetenskapliga institutionerna väntas snart komma till stånd.

Till övervägande del har det hittills varit fråga dels om nya lärostolar, dels om lägre vetenskapliga befattningar; härtill kommer, främst inom naturvetenskapen, anslag till byggnader, material och dylikt. En dominerande synpunkt har varit att undervisningen bör göras mera effektiv och att i anslutning härtill större och säkrare möjligheter till fortsatt vetenskaplig verksamhet bör beredas åt yngre förmågor. Dessa linjer är av värde och betydelse; den svenska högskoleundervisningen har, i varje fall inom humaniora och juridiken, ofta varit bristfällig på grund av fåtaliga lärarkrafter, och även ytterst lovande unga vetenskapsmän har i många fall fått avbryta sin bana på grund av bristande utkomstmöjligheter. En risk som i detta sammanhang måste uppmärksammas är dock att inom vissa ämnen en snabb ökning av antalet lärostolar kan leda till en avsevärd sänkning av de höga kompetenskrav som för närvarande utmärker professorstillsättningarna i vårt land.

Frågan om professorernas löner har däremot knappast berörts. Stundom har denna fråga rent av be-tecknats som oväsentlig. I en uppmärksammas skrift påstod en professor för ett år sedan att de svenska professorerna hade jämförelsevis hyggliga inkomster; faran ligger, sades det, däri att de har för mycket att göra och därför ej kan ägna sig åt sin väsentliga uppgift, forskningen. Det är att ställa saken på huvudet. De akademiska lärarnas undervisningsskyldighet är i Sverige relativt liten. I fråga om personlig handledning, tentamina, krav på förberedelser för undervisningen är förhållandena så olika inom skilda vetenskapsgrenar att

en generell karaktäristik lätt blir missledande. En del naturvetenskapsare är strängt upptagna av arbetet inom sina institutioner, en del jurister och språkmän är under vissa delar av året överhopade av ett vidlyftigt tentamensarbete, på alla områden finns forskare som genom strävan att uppnå ett högt plan i fråga om föreläsningar och semi-

narier blir starkt arbetstyngda; andra professorer har, till dels på grund av vederbörande ämnes natur, avsevärd tid till forskning och andra arbetsuppgifter även under terminerna. Då emellertid i regel frihet från undervisning finns under nära halva året och då, likaså i genomsnitt, undervisningen under terminerna omfattar endast fyra timmar i veckan, är det icke rimligt att hävda att de svenska universitetsmännen i gemen är helt upptagna av sin lärarverksamhet. I utlandet är undervisningsskyldigheten, åtminstone vad en rad jämförbara länder beträffar, betydligt högre — varmed säkerligen ofta följer att den står på ett lägre eller i varje fall mera elementärt plan.

Däremot synes det obestriddigt att professorernas löner är utomordentligt låga med tanke på att de först och främst bör vara arbetare i forskningens tjänst. För närvarande har en docent i Stockholm omkring 11.000 kronor om året, en lektor omkring 14.000 och en professor (med undantag för juristerna) omkring 16.000 kronor. Det bör härvid beaktas att en docentur nås vid ungefär trettio års ålder, medan en professor inom flertalet fakulteter vinner först efter fyrtio år. Men viktigare är att högre löner kräves helt enkelt för att de största vetenskapliga begävningarna skall kunna bli professionella vetenskapsmän och helt eller huvudsakligen ägna sig åt sin forskning. Som läget nu är fordras ofta antingen personlig förmögenhet eller en exceptionell förmåga av försakelse för att nå fram till en professor. Urvalet, som är irrationellt redan på grund av att studiemöjligheterna är ekonomiskt betingade, blir härigenom än mera snedvridet. Och många som uppnått professor ser sig trots framgången nödsakade att till stor del försörja sig genom uppdrag och arbeten helt eller delvis vid sidan av den egentliga forskningen. Jakten efter extraförtjänster blir ett nödtvång även för åtskilliga av våra mest framstående forskare. Ett studium av taxeringskalendern visar att blott ett relativt fåtal professorer lever uteslutande

16/12

på inkomsterna från professuren. Faran är att professuren i allt högre grad skall bli en bisak.

På vissa områden är situationen delvis en annan. Sålunda har professurerna i juridik i många fall, om också icke genomgående, betydande, med professuren förenade men icke i professorslönen ingående extrainkomster genom avgifter för kurser. Detta är emellertid, generellt sett, ett oting: studenterna tvingas att betala för en undervisning som principiellt skall och erkännes skola vara kostnadsfri.

En djupgående förändring är här påkallad. Professor Blanck yttrade för någon tid sedan i en intervju: "En chef för en stor fysisk eller kemisk institution har ju strängt taget samma ställning som chefen för ett stort verk; chefen för en humanistisk avdelning har ungefär samma krav på sig som exempelvis ett justitieråd. Men säger man att en professor borde ha samma lön som exempelvis en landssekreterare, så tycker folk troligen att det är förmåtet." Professor Blancks karaktäristik är i allo riktig. Men för att uppnå en reform som gör det möjligt för professorerna att koncentrera sig på forskning kräves att de själva frångår sin alltför anspråkslösa attityd; tyvärr är denna ändring svår att åstadkomma, bland annat därför att så många framstående professorer för närvarande lever huvudsakligen på extrainkomster. En betydande höjning av professorernas löner — gärna till justitierådslön, såsom för vissa juristprofessorer — vore ett av de enklaste och säkraste medlen att stödja forskningen.

Statsrådet Wigforss föredrag i radio

förra tisdagen var i sak egenartat. Även i fråga om föredragets tillkomst måste man efter radiochefens förklaring i går ställa sig spörjande. Enligt direktör Hugo skulle hr Wigforss ha anmodats tala om "en riktig deklaramoral". Denna förklaring skulle, fattad efter sin ordalydelse, innebära att hr Wigforss erbjudits tala om en sak — deklaramoral i allmänhet — och begagnat tillfället att tala om en helt annan sak — sina egna deklamationer och den donation till staten som dessa deklamationer småningom resulterat i. Radiotjänst skulle alltså vara helt oskyldig; meningen hade alls icke varit att låta en medlem av regeringen få den speciella ynnest som ligger i att i radion få redogöra för sina deklarafrågor. Konsekvensen borde vara att Radiotjänst gentemot alla vidhöll principen om granskning av manuskripten; hur skulle det vara om även andra talare i radio följde det höga exemplet och begagnade radioföredrag som föregivits skola gälla allmänna ämnen till personliga och politiska uttalanden?

Men så oskyldig är säkerligen icke hr Hugo och så skyldig är icke hr Wigforss. Ty i radion annonserades hr Wigforss föredrag på det sättet att han sades i ett extra eko komma att göra "ett uttalande i anslutning till finansministerns självdeklamation". Att förväxla denna rubrik med beteckningen "riktig deklaramoral" är knappast möjligt. På en helt ny punkt har alltså hr Wigforss' skattehistoria blivit dunkel: har hr Wigforss eller hr Hugo eller eventuellt båda missförstått syftet med det extra radioeket? På den punkten borde det icke vara omöjligt att få klarhet.

I själva sakfrågan föreligger ett uttalande av generaldirektör Örne. Denne hävdar att finansministern icke bort återbetala ifrågavarande skattebelopp — därmed skulle han ha gjort sig till domare i egen sak —, utan i stället borde ha överklagat taxeringsmyndighetens beslut hos kammarrätten och eventuellt hos regeringsrätten. Det är svårt att instämma i denna rent formalistiska tankegång. Saken är ju den att hr Wigforss, ehuru bosatt i Stockholm, uppburit sådant riksdagsarvode och därjämte erhållit sådant avdrag på sin beskattningsbara inkomst som om han varit bosatt å annan ort. Detta har möjliggjorts genom att han varit mantalsskriven i Göteborg. Men uppenbart är att vederbörande bestämmelser om högre riksdagsarvode och avdrag tillkommit med tanke på personer för vilka genom bosättningen utanför Stockholm vistelsen i denna stad under riksdagstiden blir särskilt dyrbar. Enligt lagens syfte och den allmänna rättskänslan måste avdraget därför under alla förhållanden te sig som ett utnyttjande till

det yttersta av lagens bokstav. Detta utnyttjande blir än mindre tilltalande än eljest då den person varom fråga är dels har höga inkomster, dels är finansminister och dels slutligen som sådan särskilt ivrar för beskattning av höga inkomster. Mot detta resonemang kan möjligen invändas att hr Wigforss tvangs att bosätta sig i Stockholm på grund av att han blev finansminister och icke visste hur länge han skulle behålla denna syssla. Men invändningen håller icke, ty hr Wigforss var sedan många år bosatt i Stockholm och permanent tjänstledig i Göteborg då han i september 1932 blev finansminister.